

Maria Antònia Font Fernández¹

Doctoranda de la Universitat de Barcelona
m-antonia-font@hotmail.com

Recepció: 14/03/2013, acceptació: 06/06/2013

Resum: En aquest article proposem estudiar lingüísticament les emocions a partir del concepte dinàmic de procés emocional construït: entenem les emocions com a processos (moviments metafòrics) construïts (en la realitat experiencial i en un marc sociocultural) mitjançant la interacció de tres components que constitueixen una seqüència interrelacionada.

Aquests components són: neurofisiològic (canvis corporals), cognitivoafectiu (percepció i avaluació dels canvis neurofisiològics) i sociocultural (influències externes que condicionen la construcció de processos emocionals).

Des de la lingüística cognitiva, creiem que la clau de la conceptualització lingüística és l'avaluació cognitivoafectiva: ens interessa el que tradicionalment s'ha designat com a emocions secundàries. Aquests processos emocionals són els que produeixen imatges mentals a partir de les quals es generen els esquemes d'imatge.

Ara bé, aquestes emocions es caracteritzen pel caràcter íntim i la temporalitat present, amb la qual cosa comunicar-les dóna lloc a interpretacions variables i posteriors a l'experiència directa.

Mots clau: llengua, conceptualització, emoció

Aspectos de semántica cognitiva en la construcción de procesos emocionales

Resumen: En este artículo, proponemos el estudio lingüístico de las emociones a partir del concepto dinámico de proceso emocional construido: entendemos las emociones como procesos (movimientos metafóricos) contruidos (en la realidad experiencial y en un marco sociocultural) mediante la interacción de tres componentes que constituyen una secuencia interrelacionada.

Estos componentes son: neurofisiológico (cambios corporales), cognitivo-afectivo (percepción y evaluación de los cambios neurofisiológicos) y sociocultural (influencias externas que condicionan la construcción de procesos emocionales).

Desde la lingüística cognitiva, creemos que la clave de la conceptualización lingüística es la evaluación cognitiva-afectiva: nos interesa lo que tradicionalmente se ha designado como emociones secundarias. Estos procesos emocionales son los que producen imágenes mentales, a partir de las cuales se generan los esquemas de imagen.

¹ Aquest article, que no s'ha pogut beneficiar de cap ajut, resumeix part del marc teòric de la tesi doctoral (en curs) de l'autora, sobre la conceptualització lingüística de la tristesa en la fraseologia catalana.

Sin embargo, estas emociones se caracterizan por el carácter íntimo y la temporalidad presente, con lo que comunicarlas da lugar a interpretaciones variables y posteriores a la experiencia directa.

Palabras clave: lengua, conceptualització, emoció

Cognitive semantic aspects in the construction of emotional process

Abstract: In this paper, we propose the linguistic study of emotions from dynamic concept of emotional process construal: we understand emotions as processes (metaphorical movements) constructed (in experiential reality and sociocultural framework) by the interaction of three components that make up an interrelated sequence.

These components are: neurophysiological (body changes), cognitive-affective (perception and evaluation of neurophysiological changes) and sociocultural (external influences that affect the construal of emotional processes).

From cognitive linguistics, we think that the key of linguistic conceptualization is the cognitive-affective evaluation: we are interested in what is traditionally designated as secondary emotions. These processes produce mental imagery, from which we have mental schemas.

However, secondary emotions are personal and present experiences, so if we want to communicate them, we will have partial interpretations after direct experience.

Keywords: language, conceptualization, emotion

1. LES EMOCIONS, CATEGORIES DINÀMIQUES

Etimològicament, el concepte d'*emoció* prové del llatí *movere*, amb el prefix *e-*, 'moure cap a fora, treure fora d'un mateix' (*ex-movere*). El substantiu *emotio* manté la idea que, en qualsevol experiència emocional, hi ha implícita la tendència a moure's cap a una direcció, entesa com un objectiu, funció o meta. Aquest moviment, aquesta reacció a un estímul desencadenant-objecte,² pot ser metafòric.

Partint del supòsit que l'etimologia és una eina d'anàlisi auxiliar per estudiar la conceptualització lingüística, podem afirmar que les emocions impliquen (són, de fet) moviments, canvis, modificacions en l'estat corporal avaluador³ (cos i cervell) i, si escau, en l'estat mental (ment)⁴.

Aquesta idea de moviment reforça la de considerar les emocions no com a estats, no com a categories preestablertes i tancades, sinó com a processos, com a categories dinàmiques i lligades a experiències construïdes. Això no impedeix que, en certes

² L'estímul desencadenant-objecte és la causa primera de l'experiència emocional, arran de la percepció d'una sensació corporal neurofisiològica que està relacionada amb els sistemes cognitius i afectius. Pròpiament, doncs, l'estímul desencadenant és la causa del moviment que dona lloc als processos emocionals construïts.

³ L'estat corporal avaluador és la disposició que presenta el cos a l'hora de respondre a un estímul desencadenant-objecte. Cal distingir entre els estats corporals avaluadors positius i els estats corporals avaluadors negatius, els quals generen imatges mentals oposades (d'alegria i tristesa, posem el cas). Les emocions, tanmateix, no són ni positives ni negatives per se, sinó que tenen una funció adaptativa i social; ara bé, el subjecte experimentador percep, viu un esdeveniment de tristesa com un esdeveniment negatiu, encara que la «lliçó» que se'n desprengui pugui acabar sent positiva.

⁴ El cervell és una part del cos però amb una condició particular: gràcies als senyals neurals i químics, pot comunicar-se amb qualsevol part del cos, la qual, al seu torn, pot entaular contacte amb el cervell. La ment, en canvi, és l'entitat psíquica que fa possible el subjecte, amb consciència, identitat personal i sociocultural. Sense subjecte, pot haver-hi cervell (pensem en els animals, que actuen per instint), però sense cervell (i, doncs, sense cos) no hi ha subjecte (pensem en les persones, que actuen per aprenentatges previs automatitzats en la societat).

construccions, les emocions puguin ser estats, vol dir que els estats són el resultat de tota la seqüència de processos i reaccions que un estímul desencadenant-objecte desencadena en el subjecte experimentador. D'aquesta manera, obtenim un concepte d'emoció dinàmic, que es concreta amb categories flexibles que, a diferència del que pregonava la semàntica composicional, no depenen de propietats necessàries i suficients.

Exactament, entenem les emocions com a processos (moviments) construïts (en la realitat experiencial i en un marc sociocultural) mitjançant la interacció de tres components que constitueixen una seqüència interrelacionada que dona lloc a conceptes construïts, categoritzats, susceptibles d'expressar lingüísticament.

2. ELS COMPONENTS DELS PROCESSOS EMOCIONALS CONSTRUÏTS

2.1. *El component neurofisiològic*

Integra els canvis o moviments, interns o externs, que ocorren en el cos del subjecte experimentador arran de la percepció d'un estímul desencadenant-objecte. La nostra hipòtesi és que les unitats fraseològiques que reflecteixen aquest component en focalitzen, sobretot, els aspectes externs (l'expressió facial en primer terme), ja que són els més tangibles i comunicatius. En són exemples les locucions *cara llarga* i *blanc com el paper* i les frases fetes *fer-ne la cara* i *fer sortir els colors a la cara*.

Els aspectes interns (com per exemple la freqüència cardíaca) sembla que són previs a qualsevol conceptualització, però només com a indicis mínimament rellevants o significatius per al subjecte experimentador. En aquest sentit, en català diem *fer un salt el cor* i *no tocar la camisa al cor*.

I, pel que fa a les manifestacions intermèdies (com ara la temperatura corporal), sembla que comuniquen (no debades, la respiració i, sobretot, l'entonació, són elements paralingüístics), però que no són elements cabdals en la conceptualització. La nostra llengua recull, per posar alguns exemples, *encendre's la sang*, *deixar d'una peça* i *no tenir boca per*.

2.2. *El component cognitiu-afectiu*

Abraça la percepció i l'avaluació del canvi o moviment que ha generat l'estímul desencadenant-objecte. Hi intervé la realitat experiencial, marcada per la idiosincràsia personal i les motivacions del subjecte experimentador.

Amb el component neurofisiològic, no n'hi ha prou per caracteritzar i qualificar els processos emocionals construïts. Considerem l'exemple següent: tant l'enuig com la por produeixen, entre altres reaccions, un increment de la freqüència cardíaca i de la pressió sanguínia. Malgrat aquesta similitud neurofisiològica, però, l'enuig i la por es conceben com a dues categories emocionals diferents (Limonero 2003: 176).

El motiu és que el subjecte experimentador pot avaluar de maneres diferents un estímul desencadenant-objecte i un esdeveniment i, en conseqüència, originar i concebre emocions diverses. El més important de l'avaluació cognitiu-afectiva, però, és que, si esdevé conscient, constitueix el punt de partida de la conceptualització de l'experiència emocional: la finalitat d'aquest procés és la qualificació i la categorització de la realitat experiencial.

2.3. El component sociocultural

Implica les influències externes, personals i circumstancials, que condicionen les experiències emocionals (sobretot en la vessant cognitiva-afectiva), la resposta a l'estímul desencadenant-objecte i, fins i tot, la construcció de categories emocionals forçosament socials (enveja, venjança, etc.).

Els aspectes socioculturals de la conceptualització de les emocions, a diferència dels aspectes neurofisiològics i cognitius-afectius, s'expliquen per inducció, és a dir, que, a partir de l'anàlisi de les dades, s'han de desprendre no les característiques generals de la cultura d'una societat, però sí les que s'han focalitzat i fossilitzat en una llengua.

Una observació sumària de les dades (sobre la tristesa) ens fa sospitar que el ritus del dol hi ha de tenir un pes important, almenys en el pla lingüístic (per exemple, *de dol, donar o rebre el condol, angelets al cel*). D'altra banda, com que la llengua és el un vehicle principal de comunicació, esperem trobar judicis sobre les (re)accions dels subjectes de l'entorn, les quals presumim que són, sobretot, negatives (com ara *riure's del mort i de qui el vetlla o tenir el cor de suro*).

3. LES EMOCIONS I ELS SENTIMENTS: ELS PROCESSOS PREORGANITZATS O ORGANITZATS

En l'àmbit de la psicologia, és cabdal distingir l'*emoció* del *sentiment*. També en la lingüística, ja que el que conceptualitzem verbalment són els sentiments. Per explicar aquesta qüestió, resumim els processos emocionals dels animals (preorganitzats) i de les persones (organitzats).

1) Els primers remetent a les representacions neuroquímiques⁵ produïdes gràcies al coneixement innat i donen lloc a respostes compartides per tots els animals. L'experimentador, en aquestes experiències, no és subjecte, ja que la ment no hi participa. Tampoc no es pot parlar de conceptualització lingüística: la capacitat narrativa de primer ordre és inconscient.

2) Els processos emocionals construïts organitzats, en canvi, remetent a les imatges mentals⁶ produïdes gràcies al coneixement après i donen lloc a respostes humanes, contextualitzades en una cultura i una societat, i amb una variació idiosincràtica molt més àmplia. Així, per exemple, un subjecte experimentador pot inhibir o simular una expressió, és a dir, decidir si li convé comunicar una experiència emocional (*buidar el pap, anar-li la processó per dins*). En aquests processos, sí que hi ha conceptualització lingüística: la capacitat narrativa de segon ordre és conscient. Aquesta capacitat es refereix, en concret, al caràcter narratiu de la ment humana i, doncs, de l'experiència: expliquem la realitat i la modifiquem amb paraules, la nostra identitat es construeix per mitjà de la llengua (pensada, dita o escrita).

En altres paraules, la seqüència d'un procés emocional construït és la següent:

1) Un estímul desencadenant-objecte és la causa que s'engegui la maquinària emocional: en aquest procés, hi participa el component neurofisiològic però també l'avaluació cognitiva-afectiva de l'estímul desencadenant-objecte; això sí, sense

⁵ Les representacions neuroquímiques són les connexions neurals i hormonals producte de la relació bidireccional entre el cos i el cervell i que constitueixen el substrat de les imatges mentals.

⁶ Les *imatges mentals* són modificacions cognitives de la relació cos-cervell. Mentre que les representacions neuroquímiques es projecten en els còrtexs somatosensorials del tronc encefàlic i el còrtex cerebral, en les imatges mentals hi intervenen, a més, els còrtexs prefrontals, que fan possibles les representacions disposicionals apreses. Damasio postula que les imatges mentals són la base de la ment, que entén com la facultat cognoscitiva que està formada per les facultats psíquiques. Aquesta idea és bastant nova: «El valor que se concede a las imágenes es una tendencia reciente, parte de la revolución cognitiva que siguió a la larga noche de conductismo de estímulo-respuesta» (Damasio 1995: 307).

transcendir la consciència. En aquest pla, en què opera el coneixement innat i preorganitzat, es formen representacions neuroquímiques. Com que aquest pla és inconscient, les capacitats narratives són de primer ordre, és a dir, comunes a totes les espècies: es tracta de percepcions del cervell però no de la ment, de manera que no hi ha conceptualització lingüística.

2) En els animals no humans, l'acció dels estímuls desencadenants-objectes acaba aquí; en l'instint, en les respostes inconscients i preorganitzades. En el cas de les persones, però, també cal fer referència a la intervenció de l'avaluació cognitiva-afectiva conscient i dels factors socioculturals que influeixen en la resposta corporal i mental final. És a dir, un cop s'han donat les representacions neuroquímiques, inconscients, l'avaluació cognitiva-afectiva pot transcendir la consciència i, per tant, fer possible la conceptualització. En el coneixement après i organitzat, hi participen les representacions disposicionals del còrtex prefrontal. Les capacitats narratives són de segon ordre i, doncs, remetent a la conceptualització lingüística.

Processos emocionals construïts preorganitzats	Processos emocionals construïts organitzats
Coneixement innat	Coneixement après
Capacitat narrativa de primer ordre	Capacitat narrativa de segon ordre
Representació neuroquímica	Imatge mental

Les emocions i els sentiments són índex del moviment físic i mental, respectivament. Nosaltres entenem que tots els sentiments formen part d'un procés emocional construït organitzat (també els socials, com ara l'enveja o l'odi), però que la ment té un paper central quan els canvis neurofisiològics són insignificants (però no inexistents). En aquests casos, imperen els canvis cognitius-afectius i, sobretot, socioculturals, ja que es tracta d'experiències que s'emmarquen en un esdeveniment més o menys específic.

4. ESTUDI DE LES MANIFESTACIONS LINGÜÍSTIQUES DELS PROCESSOS EMOCIONALS CONSTRUÏTS

La conceptualització lingüística requereix considerar, d'una banda, el subjecte com a individu experimentador que té uns trets idiosincràtics (*de llàgrima fàcil, tou com una figa, no tenir sang de cristià*) i una ment que li pertany exclusivament i, de l'altra, el subjecte que ha hagut d'adaptar-se a una societat i a una cultura i que, a aquest efecte, ha adquirit la llengua (o llengües, si escau) de l'entorn, això és, d'una realitat experiencial caracteritzada per subjectes amb necessitats i exigències socioculturals.

Tot seguit, enllacem els problemes que remetent al component cognitiu-afectiu i al component sociocultural dels processos emocionals construïts.

4.1. *El caràcter íntim i subjectiu*

Dels tres components que hem postulat per als processos emocionals construïts, només el component neurofisiològic és objectiu, en el sentit de 'quantificable'; el component cognitiu-afectiu i, més encara, el sociocultural, abracen una experiència molt automatitzada però alhora complexa en l'experimentador socialitzat, fins al punt que es tendeix a considerar quantificables aspectes que, pròpiament, són subjectius.

Així doncs, els processos emocionals construïts poden tenir una faceta pràcticament impenetrable, «personal i intransferible»: es tracta dels aspectes afectius i sobretot cognitius que caracteritzen els sentiments. Aquest caràcter íntim i subjectiu ens obliga a

acceptar una comunicació aproximada, translúcida, no exempta de malentesos (en trobaríem molts exemples en les converses, però les frases fetes *espatllar la festa*, *tirar la barraca a algú* i *deixar fet pols* il·lustren aquesta possibilitat): els estímuls desencadenants-objectes són il·limitats. Això sí, es poden establir els patrons culturals que caracteritzen la conceptualització de la tristesa en la fraseologia catalana i comparar-los amb els de l'alegria.

D'altra banda, si la conceptualització lingüística dels processos emocionals construïts serveix per comunicar més que per informar, és fàcil que el llenguatge no verbal pugui substituir la verbalització, la qual esdevé redundant i, de vegades, poc convenient; podem apuntar, en aquest sentit, les situacions en què la societat recomana no verbalitzar i menys manifestar les emocions o en què, fins i tot, impulsa a simular-ne o escenificar-ne d'altres.

En definitiva, els processos emocionals construïts no són llocs comuns, categories tancades i plenament comunicables, sinó un conjunt de conjectures insoluble: si els termes lingüístics adquireixen un significat subjectiu, és impossible transmetre les experiències emocionals amb exactitud. En són mostres les locucions *d'aquella manera* i *cosa de no dir*, tot i que no són exclusives del context emocional.

4.2. La temporalitat entre l'experiència i l'evocació

La verbalització és sempre posterior a l'experiència, encara que pugui ser immediata. La comunicació, també per això, no pot ser exacta: recordar i evocar una experiència, sobretot quan les condicions de l'entorn han variat, remet a una altra experiència. En altres paraules, les emocions són experiències que es viuen en present: quan s'evocuen, ja no es viuen fidelment; s'han d'experimentar.

Així doncs, la temporalitat de l'estímul desencadenant-objecte incideix decisivament en els processos emocionals construïts, així com en la conceptualització lingüística. Per exemple, l'alegria que prové d'un estímul desencadenant-objecte dista de l'alegria que produeix evocar l'esdeveniment en què ha tingut lloc l'experiència. Per tant, cal distingir l'experiència (present) de l'evocació (passada) i, també, del pressentiment (futur).

4.3. Les dificultats clíniques

Hi ha dificultats o disfuncions neurolingüístiques en l'experiència emocional que afecten la verbalització. Castilla del Pino (2000: 176 i 344; i cap. 9, nota 9) es refereix a la facultat de la lexitímia i a la disfunció d'aquesta facultat, l'alexítimia:

– *lexitímia*: és la capacitat de l'experimentador de traduir en paraules les experiències emocionals. Permet referir-se a tota la realitat experiencial, ja sigui externa o interna. És, però, un terme en desús, potser perquè remet a una facultat que es pressuposa en qualsevol subjecte experimentador. De fet, no apareix ni al DIEC ni al DRAE.

– *alexítimia*: és el terme amb què es designa el trastorn dels pacients que són incapaços de reconèixer i descriure les emocions. Tampoc no apareix, però, ni al DIEC ni al DRAE.

4.4. Les dificultats en la conceptualització lingüística de la tristesa

La pobresa i la lentitud de les imatges mentals que responen a estímuls desencadenants-objectes es reflecteix en la conceptualització lingüística: en els esdeveniments en què s'experimenta angúnia o tristesa, a l'experimentador li costa expressar-se amb paraules, les quals, en tot cas, surten entretallades, amb anacoluts (vegeu-ne exemples de discursos de l'àmbit psiquiàtric a Castilla del Pino 2000: cap. 9). I

és que, en aquests casos, es bloquegen la resta d'activitats del subjecte experimentador, especialment les cognitives, pel fet que són les més complexes i les que impliquen més activitat conscient (atenció, memòria, raonament): l'angúnia, posem per cas, és incompatible amb la presa de decisions, especialment amb les que requereixen fer esforços mentals i acomplir tasques (*caure-li el món a sobre, no tenir esma, ànima en pena*). No obstant això, un cop s'ha superat aquesta situació, l'estímul desencadenant-objecte es pot evocar verbalment, ja que ha perdut la força que tenia sobre el subjecte experimentador (*alçar el cap, treure el cap de l'aigua, tornar-li els ossos a lloc*).

Sintetitzem la relació entre els estats corporals avaluadors i les imatges mentals en el quadre següent:

	Velocitat de les imatges mentals	Riquesa de les imatges mentals
Estat corporal avaluador positiu (alegria) Disfunció: eufòria	<p><i>Ràpida:</i> acceleren el pensament i redueixen l'atenció que es dedica a l'estímul desencadenant-objecte. Insisteix en els valors positius.</p>	<p><i>Variada:</i> com que es generen múltiples imatges mentals, el procés associatiu és més ric. La profusió que se'n segueix enllaça amb comportaments exploradors i amb raonaments que, si no són eficients, almenys són ràpids.</p>
Estat corporal avaluador negatiu (tristesia) Disfunció: depressió	<p><i>Lenta:</i> alenteixen el pensament i afavoreixen les idees repetitives que giren a l'entorn de l'estímul desencadenant-objecte. Insisteix en els valors negatius.</p>	<p><i>Pobra:</i> les imatges mentals, més espaciades i reiterades, donen lloc a un raonament ineficient, amb poques inferències i una concentració en unes poques imatges mentals que solen promoure respostes negatives.</p>

4.5. La relació no biunívoca entre el concepte i el terme

Les relacions entre la conceptualització i el lèxic no solen ser biunívokes (això és, un terme o etiqueta per a cada concepte): aquest és un argument amb què es podria defensar que no es poden estudiar les emocions des d'un enfocament lingüístic i semàntic. Nosaltres, però, partim de la idea que les emocions són processos construïts en l'experiència, de manera que no es poden entaular relacions matemàtiques entre causes i efectes, entre símptomes i respostes, entre estímuls desencadenants-objectes i reaccions; sinó que, a part de l'experiència neurofisiològica, l'experiència cognitiva-afectiva i la sociocultural (que no són absolutament independents de la neurofisiològica, ja que poden arribar a ser-ne causants) contribueixen a construir processos amb paràmetres necessaris i provats (com ara l'augment de la freqüència cardíaca en la por) però també amb d'altres de variables.

Ho il·lustrem amb aquests exemples de Marina (1999):

– L'eix que va de la covardia a la valentia no és paral·lel amb el de la por i la impavidesa: sens dubte, el covard sent por, però és dubtós que el valent no en tingui (Marina 1999: 256).

– Es confon amb facilitat l'orgull i la supèrbia, però l'orgull no implica, a diferència de la supèrbia, una tercera persona (Marina 1999: 339-340).

– Pel que fa als antònims, les regles matemàtiques del tipus $-(-A) = A$ no solen funcionar: la majoria de conceptes no estableixen una xarxa paral·lela amb una altra de

conceptes antònims. Per exemple, l'orgull s'oposa d'una banda a la vergonya i de l'altra a la humilitat, la qual cosa vol dir que la vergonya i la humilitat estan en el mateix pla; aquest pla el comparteixen amb la modèstia i el pudor. Però, a més, la vergonya també és antònima del desvergonyiment, la immodèstia i la impudícia. Es pot notar, encara, que, des d'un enfocament sociocultural, tenir vergonya és dolent, però que no tenir-ne és ser caragrillut (Marina 1999: 360-361).

5. LA CONCEPTUALITZACIÓ LINGÜÍSTICA, METONÍMIA DE L'EXPERIÈNCIA

Si bé la llengua és el mitjà preferent per comunicar els processos emocionals construïts, cal admetre que és un instrument limitat. És per això que creiem que el lèxic, en tant que instrument de raonament, conté aspectes dels tres components emocionals. Dit en altres paraules, el sistema cognitiu (però també l'afectiu) permet etiquetar les emocions en tots els components (neurofisiològic, cognitiu-afectiu i sociocultural) que intervenen en el procés de construcció emocional.

Ara bé, la llengua blinda la realitat experiencial i l'experiència subjectiva filtra les percepcions neurofisiològiques. Així mateix, cal notar que el marc sociocultural imposa un lèxic que permet referir-se, fins i tot, a realitats que el subjecte no ha experimentat (per exemple, *ajudar a portar la creu, veure'n de verdes i de madures*). És a dir, la conceptualització lingüística és el resultat de l'avaluació cognitiva-afectiva i, doncs, dels sentiments amb què interpretem personalment i socialment els canvis que impliquen els diversos components, tant des de la banda del subjecte experimentador com des del cantó de l'esdeveniment. La focalització, que, en un mateix procés emocional construït, pot afectar el subjecte experimentador o bé l'experiència (esdeveniment), remet als conceptes de *figura i fons* i de *base i perfil* de la semàntica cognitiva.

Les llengües naturals representen una metonímia de la realitat experiencial: quan sembla que aquesta realitat s'ha aprehès, resulta que només s'ha convertit l'estímul desencadenant-objecte i l'esdeveniment en què s'emmarca en una construcció o imatge mental. Com indica Castilla del Pino (2000: cap. 7, nota 15), en la vida quotidiana, s'opera «con la metonimia parte por todo, es decir, mediante un proceso de metonimización consensualizado».

I el que es conceptualitza lingüísticament de les emocions és el sentiment, el qual constitueix la percepció de les propietats de les imatges mentals. Els esquemes d'imatge han de referir-se a les imatges mentals, això és, a la conceptualització dels sentiments, tant pel que fa a l'estat corporal avaluador (el cos) com a avaluacions de la realitat experiencial (la ment).

6. TANCAMENT: OBJECTIUS DE TREBALL

En definitiva, sembla que la idea de *construcció d'un procés emocional* resol el laberint on condueix l'intent de delimitar les emocions i els sentiments, tant des del punt de vista psicològic com des d'un punt de vista lingüístic. Nosaltres acceptem els supòsits següents:

1) No hi ha una correspondència biunívoca entre els canvis externs i els canvis externs, entre les formes d'expressió o manifestació (exteriorització) i la multiplicitat o matisació (interiorització) cognitiva. Suposem que la llengua ha de reflectir aquest fet.

2) No sempre es pot establir una relació biunívoca entre una emoció i un sentiment, ja que hi ha sentiments que no s'originen directament en les emocions. El sentiment pot ser part directa de la construcció d'un procés emocional (inclusió) o bé compartir amb l'emoció només una part de l'espai i el temps (superposició). Per exemple, quan remet a

l'enyor, el sentiment de nostàlgia sol donar-se en el marc d'una experiència trista; en canvi, quan entronca amb el record, el vincle de la nostàlgia amb l'emoció de tristesa no és tan clar.

3) La base, doncs, no és en el terme o etiqueta (com ha establert la tradició), sinó en l'experiència o, si es prefereix, la realitat experiencial.

Nosaltres entenem les emocions humanes com a seqüències complexes d'interaccions i reaccions com a conseqüència de la percepció d'un estímul desencadenant-objecte significatiu per al subjecte experimentador i en què hi participen factors objectius (neurofisiològics) i factors subjectius (socioculturals i cognitius-afectius) mediat per sistemes neuronals i hormonals que poden:

1) promoure una resposta freqüentment i autènticament (però no sempre) expressiva que s'encamina a una conducta adaptativa

2) generar processos de conceptualització i etiquetatge lingüístic com a via per reflexionar sobre les experiències emocionals i compartir-les amb altres subjectes experimentadors

Per acabar, subratllem que el nostre objecte de recerca és la conceptualització de l'experiència emocional (la tristesa en particular): això abraça els recursos semàntics i pragmàtics de què se serveix la llengua catalana per referir-se als aspectes neurofisiològics, cognitius-afectius i socioculturals d'aquesta emoció. Sembla que la metàfora i la metonímia hi tenen un paper fonamental, però cal estudiar es com es combinen en els esdeveniments amb experiències de tristesa.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CASTILLA DEL PINO, CARLOS (2000). *Teoría de los sentimientos*. Barcelona: Tusquets.
- CHEN, PEILEI (2010). «A cognitive study of "happiness" metaphors in English and Chinese Idioms», *Asian Culture and History*, 2, volum 2, p. 172-175 [Consultable a www.ccsenet.org/ach, 8 de maig de 2013].
- CLIMENT, SALVADOR i Mateu, Jaume (coord.) (2011). *Gramàtica i cognició. Una aproximació cognitiva a l'anàlisi lingüística*. Barcelona: UOC.
- CROFT, WILLIAM i Cruse, Alan (2008). *Lingüística cognitiva*. Traducció d'Antonio Benítez Madrid: Akal. L'original, *Cognitive Linguistics* (Cambridge University Press), és del 2004.
- DAMASIO, ANTONIO (1999). *El error de Descartes: la emoción, la razón*. Barcelona: Crítica.
- (2010). *Y el cerebro creó al hombre. ¿Cómo pudo el cerebro generar emociones, sentimientos, ideas y el yo?* Capítols 3, 4 i 5. Barcelona: Crítica.
- FUSSELL, SUSAN i MOSS, MALLIEN. (1998). «Figurative language in emotional communication». *Human-Computer Interaction, Paper 82*. 21-4, p. 1-31. [Consultable a <http://repository.cmu.edu/hcii>, 8 de maig de 2013].
- KÖVECSES, ZOLTÁN (2008). «The conceptual structure of happiness», *Happiness: cognition, experience, Language*, Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, p. 131-143. [Consultable a http://www.helsinki.fi/collegium/e-series/volumes/volume_3/09_Kovecses_2008_3.pdf, 8 de maig de 2013].
- LIMONERO, JOAQUIM (2003). *Motivació i emoció*. Barcelona: UOC.
- MARINA, JOSÉ ANTONIO (1999). *Diccionario de los sentimientos*. Barcelona: Anagrama.
- OSTER, ULRIKE (2010). «Using corpus methodology for semantic and pragmatic analyses: what can corpora tell us about the linguistic expression of emotions?». *Cognitive Linguistics* 21-4, p. 727-763.